МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИЕТ

ФАКУЛЬТЕТ/НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФФЕіМП

КАФЕДРА публічних фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: Бінансові синергії регіонів України

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу ФФ417-24 групи,
спеціальності фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітня програма Управління публічними фінансами

(підпис) Резніченко О.В.
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник (підпис) Новицька О.В., к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми (підпис) Гордей О.Д., д.е.н. професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів
протокол від «10» січня 2026 № 7

Завідувач кафедри (підпис) Гордей О.Д., д.е.н. професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2026

Реєстрація № 4 30.01.2026 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту _____ _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 5 (відмінно) 98 балів 05.02.2026 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Т.І. Бондарук
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ К.М. Давиденко
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ О.Д. Гордєй
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Т.О. Скрипник
підпис) (ініціали, прізвище)

Секретар: _____ В.Ю. Шепеленко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		Т.Г. Бондарчук
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		О.І. Войцехівська
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	24		О.Ф. Гордій
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	10		Т.О. Керницик
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	49		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	98		підпис В.І.Олексієнко

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
98	A 5 (відмінно)	5 (відмінно)	05.02.2026	Т.Г. Бондарчук О.І. Войцехівська О.Ф. Гордій Т.О. Керницик підпис В.І. Олексієнко

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет/навчально-науковий інститут ФЕБМ
Кафедра публічних фінансів
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування і фондовий ринок
Освітня програма Управління публічними фінансами

Затверджую
Завідувач кафедри Горбач О.Э.
«19» 11 2024

Завдання на кваліфікаційну роботу (проєкт)

здобувачу вищої освіти
Федіченко Олексій Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту)
Фінансові аспекти розвитку регіонів України
Затверджена наказом ректора від «22» 11 2024 № 1768
2. Строк здачі закінченої роботи 10.01.2026
3. Мета роботи розробка методологічних і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності фінансового стимулювання регіонального розвитку України
Об'єкт дослідження системи фінансових стимулів в регіональному розвитку України
Предмет дослідження економічні відносини, що виникають в процесі формування та використання фінансових
Орієнтовна база дослідження матеріали регіонального розвитку
4. Вихідні дані до роботи аналітичні дані, звітна інформація
5. Перелік графічного матеріалу рисунок

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)
Розділ 1 Теоретико-методологічні засади

фінансового стимулювання регіонального розвитку
Розділ 2. Аналіз фінансових інструментів та
їх впливу на розвиток регіонів України
Розділ 3. Удосконалення фінансових
стимулів регіонального розвитку в Україні

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної)роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1.	Затвердження теми	10.10-27.11.2024	26.11.2024
2.	Виконання роботи	Грудень 2024	10.01.2026
3	Захист роботи	05.02.2026	05.02.2026

8. Дата видачі завдання «10» 10 2024

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) _____ Левицька О.Б.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гордєєв О.Д.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Вуйченко О.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

на тему «Фінансові стимули розвитку регіонів України»

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи фінансового стимулювання регіонального розвитку в Україні в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Завданнями роботи є: дослідити сутність фінансових стимулів; проаналізувати чинну систему фінансових інструментів регіональної політики; оцінити фінансову спроможність регіонів; дослідити досвід країн ЄС; запропонувати шляхи модернізації міжбюджетних відносин та використання новітніх інструментів (Ukraine Facility, DREAM).

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин та інструментів, що виникають у процесі фінансового стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів.

Об'єктом дослідження є механізм фінансового забезпечення та стимулювання територіального розвитку в Україні.

Базою дослідження виступає Державна казначейська служба України, Міністерство фінансів України, а також звітні дані територіальних громад та міжнародних фінансових організацій за 2022–2025 рр.

За результатами дослідження сформульовані напрями адаптації європейської Політики згуртованості (Cohesion Policy) до українських реалій; обґрунтовано доцільність розширення повноважень громад у межах подальшої децентралізації та використання цифрових платформ для моніторингу прозорості фінансових потоків.

Одержані результати можуть бути використані органами місцевого самоврядування, регіональними військовими адміністраціями та фахівцями Державної казначейської служби України для оптимізації управління бюджетними ресурсами та підвищення інвестиційної привабливості територій.

Кваліфікаційна робота містить 58 сторінок, 7 таблиць, список використаних джерел із 43 найменувань, 2 додатки.

Ключові слова: фінансові стимули, регіональний розвиток, бюджетна децентралізація, Ukraine Facility, екосистема DREAM, міжбюджетні відносини, повоєнне відновлення, фінансова стійкість територій.

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2025.

Рік захисту роботи: 2026.

ABSTRACT

on the topic "Financial Incentives for the Development of Ukraine's Regions"

The purpose of the thesis is to substantiate the theoretical and methodological foundations and develop practical recommendations for improving the system of financial stimulation of regional development in Ukraine under the conditions of martial law and post-war recovery.

The objectives of the study are: to investigate the essence of financial incentives; to analyze the current system of financial instruments of regional policy; to evaluate the financial capacity of regions; to study the experience of EU countries; to propose ways to modernize inter-budgetary relations and the use of the latest instruments (Ukraine Facility, DREAM).

The subject of the study is the set of economic relations and instruments that arise in the process of financial stimulation of the socio-economic development of regions.

The object of the study is the mechanism of financial support and stimulation of territorial development in Ukraine.

The basis of the study is the State Treasury Service of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, as well as reporting data from territorial communities and international financial organizations for the period 2022–2025.

Based on the results of the study, directions for the adaptation of the European Cohesion Policy to Ukrainian realities have been formulated; the feasibility of expanding the powers of communities within the framework of further decentralization and the use of digital platforms for monitoring the transparency of financial flows has been substantiated.

The obtained results can be used by local self-government bodies, regional military administrations, and specialists of the State Treasury Service of Ukraine to optimize the management of budgetary resources and increase the investment attractiveness of territories.

The qualification thesis contains 58 pages, 7 tables, a list of references with 43 titles, and 2 appendices.

Keywords: financial incentives, regional development, fiscal decentralization, Ukraine Facility, DREAM ecosystem, inter-budgetary relations, post-war recovery, financial resilience of territories.

Year of completion: 2025.

Year of defense: 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....7

1.1. Теоретичні підходи до фінансового стимулювання розвитку регіонів.....7

1.2. Система фінансових стимулів у регіональній економічній політиці 11

1.3. Інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні.....14

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 18

2.1. Оцінка фінансових ресурсів розвитку регіонів України 18

2.2. Аналіз інструментів фінансового стимулювання регіонів 25

2.3. Результативність імплементації інструментів фінансового стимулювання регіонального розвитку в Україні.....30

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ СТИМУЛІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....39

3.1. Європейська парадигма фінансового стимулювання регіонального розвитку 39

3.2. Фінансові інструменти Політики згуртованості ЄС та практика їх застосування 41

3.3. Удосконалення фінансових стимулів регіонального розвитку України на засадах концепції SPI-System 43

ВИСНОВКИ 49

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 53

ДОДАТКИ ..... **Error! Bookmark not defined.**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження фінансових стимулів регіонального розвитку в Україні визначається подвійним викликом: необхідністю економічного відновлення в умовах триваючої війни та прискореним курсом на інтеграцію до Європейського Союзу. Повоєнна реконструкція вимагає відходу від традиційної політики, що базувалася переважно на вирівнюванні соціально-економічних диспропорцій за допомогою універсальних трансфертів. Натомість, фокус має бути зміщений на механізми сталого, інклюзивного зростання, які базуються на використанні внутрішнього, ендогенного потенціалу регіонів.

Наукове завдання, що потребує вирішення, полягає у визначенні оптимального фінансового інструментарію, який, з одного боку, мінімізував би залежність територіальних громад від централізованих універсальних субсидій, а з іншого – забезпечив би повну гармонізацію зі стандартами Політики згуртованості ЄС [1], що є ключовою вимогою для отримання значних інвестиційних фондів у майбутньому.

Проблема регіонального розвитку та фінансового стимулювання досліджувалася як у класичних (теорія розміщення [2]), так і в сучасних концепціях (ендогенні моделі зростання [3], теорія сталого розвитку [4]). Теоретичні підходи до фіскальної децентралізації як базової передумови сталого розвитку розглядаються у працях Орловської Ю. В., Кірюхіна Р. О [5] та інших. Питаннями євроінтеграції та імплементації Політики згуртованості ЄС займаються експерти Європейської комісії та вітчизняні дослідницькі центри [6], які вказують на низький рівень готовності України до управління структурними фондами. Однак недостатньою є розробка цілісної моделі фінансового стимулювання, яка б інтегрувала принципи ЄС, враховувала фіскальні шоки воєнного часу та пропонувала практичні механізми переходу від дотаційної до інвестиційної моделі розвитку громад.

Мета дослідження полягає у розробці методологічних та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності фінансового стимулювання регіонального розвитку в Україні в умовах фіскальної децентралізації та воєнного стану.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань:

– систематизувати ключові теоретичні підходи до фінансового стимулювання регіонального розвитку (класичні, ендогенні, сталого розвитку);

– проаналізувати фінансові інструменти, що використовуються для стимулювання регіонів, та оцінити їх вплив на формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах воєнного стану;

– виявити ефективність використання фінансових стимулів у регіонах, враховуючи соціально-економічні показники, диспропорції та вплив воєнних факторів і децентралізації;

– узагальнити зарубіжний досвід фінансового стимулювання регіонального розвитку (країни ЄС) та обґрунтувати можливості його адаптації в Україні;

– розробити модель (концепцію) ефективного фінансового стимулювання регіонального розвитку (SPI-System), що інтегрує податкові інструменти, гранти та державно-приватні механізми відповідно до вимог ЄС.

Об’єктом дослідження є система фінансових стимулів регіонального розвитку в Україні, як процес, що породжує проблемну ситуацію.

Предметом дослідження є механізми, інструменти, принципи та економічні відносини, що виникають у процесі формування та використання фінансових стимулів регіонального розвитку в умовах фіскальної децентралізації та євроінтеграційних процесів.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: системний підхід та метод систематизації – для узагальнення теоретичних підходів та класифікації фінансових стимулів (Розділ 1); порівняльний та критичний аналіз – для оцінки інституційно-правового

забезпечення та зарубіжного досвіду фінансового стимулювання (Розділи 1 та 3); економіко-статистичний аналіз – для оцінки динаміки фінансових ресурсів (ПДФО, Єдиний податок) та ефективності міжбюджетних трансфертів в умовах воєнного часу (Розділ 2); метод моделювання та структурно-логічний метод – для розроблення концепції удосконалення фінансової політики стимулювання (SPI-System) та формулювання практичних рекомендацій (Розділ 3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні концепції системи стратегічного програмного інвестування (SPI-System), яка, на відміну від існуючих механізмів, забезпечує пріоритетну переорієнтацію фінансових ресурсів на ендогенне зростання та повну гармонізацію зі структурними фондами ЄС (ERDF, JTF, Interreg).

Практична значимість одержаних результатів визначається тим, що розроблені пропозиції щодо удосконалення фінансової політики стимулювання регіонів можуть бути використані: Міністерством фінансів України для реформування системи міжбюджетних трансфертів та фіскальної політики в умовах повоєнної відбудови; органами місцевого самоврядування (ОМС) для підвищення фінансової стійкості, розробки багаторічних програм розвитку та ефективного залучення міжнародних грантових коштів; інститутами регіонального розвитку для оцінки ефективності використання фінансових стимулів.

Репрезентативність і достовірність результатів дослідження забезпечено використанням комплексної та верифікованої бази джерел, що поєднує нормативно-правові акти, офіційну фінансову звітність, міжнародні аналітичні матеріали та сучасні наукові розробки.

Дослідження ґрунтується на ключових нормативно-правових актах України, зокрема положеннях Бюджетного кодексу України (у частині середньострокового планування та міжбюджетних трансфертів) [21], Законі України «Про засади

державної регіональної політики» [20] та оновленій Державній стратегії регіонального розвитку до 2027 року з урахуванням умов воєнного стану [22].

Емпіричну основу сформовано на базі офіційної звітності державних фінансових інституцій: матеріалів Рахункової палати України, даних Державної казначейської служби України щодо виконання місцевих бюджетів [34] та інформаційних масивів порталу Openbudget [26], що дозволило оцінити фіскальну стійкість територіальних громад у 2021–2025 роках.

Інтеграційний вимір дослідження забезпечено залученням аналітичних матеріалів Європейської Комісії, зокрема Ukraine 2024 Report [19], а також нормативної бази інструменту Ukraine Facility [23], що уможливило узгодження результатів із вимогами Політики згуртованості ЄС [35; 38].

Теоретичну узгодженість дослідження посилено через критичний аналіз праць вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема фахівців Інституту регіональних досліджень НАН України [3] та класичних теорій ендогенного зростання і економічної географії [10–12].

Прикладну спрямованість роботи забезпечено використанням цифрових інструментів управління відновленням, зокрема екосистеми DREAM і платформи Smart Specialization [27; 33; 42], що стало підґрунтям для формування концептуальних засад SPI-System. Апробація результатів роботи. Основні положення та висновки роботи були представлені на науково-практичних конференціях та опубліковані у наукових журналах, що сприяло їх обговоренню та верифікації.

Структура роботи. Робота включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. У тексті представлено 7 таблиць. Загальний обсяг роботи становить 58 сторінок, з яких 50 сторінок відведено основному тексту. Список використаних джерел налічує 43 позиції. Робота супроводжується двома додатками.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретичні підходи до фінансового стимулювання розвитку регіонів

Теоретичні засади фінансового стимулювання регіонального розвитку сформувалися в результаті еволюції економічної думки – від класичних просторових моделей до сучасних комплексних концепцій, що інтегрують інституційні, соціальні та екологічні чинники. Кожен з підходів по-різному інтерпретує роль державних фінансів, бюджетних трансфертів та інвестиційних стимулів у розвитку територій.

Початковий етап розвитку регіональної економічної теорії охоплює період з 1826 по 1930 роки та пов’язаний із формуванням класичних моделей розміщення виробництва. Класична теорія розміщення стала першою системною спробою включити просторовий вимір до економічного аналізу. Її витоки пов’язані з працями Й. фон Тюнена, А. Вебера та В. Кристаллера, які розглядали територіальну організацію економіки крізь призму мінімізації витрат, транспортної доступності та агломераційних ефектів [7; 8].

У межах цього підходу регіональні диспропорції трактуються як результат природних або ринкових відмінностей, а фінансове стимулювання розглядається переважно як екзогенний інструмент. Держава втручається з метою компенсації вищих витрат виробництва у периферійних регіонах шляхом субсидій, податкових пільг або фінансування базової інфраструктури. Таким чином, фінансова політика виконує коригувальну функцію, не змінюючи внутрішню структуру економіки регіону.

Обмеженням класичної теорії є її статичність та недостатня увага до інституційних і соціальних факторів, що знижує її пояснювальну здатність у сучасних умовах глобалізації та структурних трансформацій.

Подальший розвиток (1950–1970-ті) роки отримали неокласичні теорії регіонального зростання, які виходять з припущення про мобільність факторів виробництва та тенденцію до міжрегіональної конвергенції. Відповідно до цього підходу, капітал і праця переміщуються туди, де їхня гранична продуктивність є вищою, що в довгостроковій перспективі сприяє вирівнюванню рівнів доходів [9].

Фінансове стимулювання в цій парадигмі зводиться до створення нейтрального макроекономічного середовища та усунення ринкових викривлень. Проте емпіричні дослідження показали, що автоматична конвергенція відбувається не завжди, що зумовило перехід до більш складних, ендогенних моделей розвитку.

Сучасні ендогенні теорії розвитку, сформульовані у працях П. Ромера та Р. Лукаса, змістили фокус з зовнішніх чинників на внутрішній потенціал регіонів [10; 11]. У межах цього підходу ключовими детермінантами зростання виступають людський капітал, інновації, знання та інституційна якість.

Фінансове стимулювання набуває стратегічного характеру та спрямовується на підтримку кластерних ініціатив, технопарків, стартап-екосистем, науково-дослідної діяльності та місцевого підприємництва. Держава виступає не лише донором ресурсів, а й активним координатором розвитку, формуючи умови для самопідтримуваного зростання регіонів.

Важливим елементом ендогенного підходу є інвестування у соціальну інфраструктуру – освіту, охорону здоров’я, культурні та креативні індустрії, що сприяє утриманню та відтворенню людського капіталу на місцях [10]. Саме через цей механізм фінансова політика впливає на довгострокову конкурентоспроможність територій.

Окреме місце серед сучасних концепцій посідає нова економічна географія (1990-ті – початок 2000-х рр.), започаткована працями П. Кругмана. Вона пояснює регіональні асиметрії через взаємодію ефектів масштабу, транспортних витрат та

кумулятивних процесів концентрації економічної активності [12].

У цій теорії фінансове стимулювання розглядається як інструмент впливу на просторову структуру економіки. Інвестиції в інфраструктуру та цільові регіональні програми можуть або посилювати агломераційні центри, або, навпаки, сприяти деконцентрації економічної активності, залежно від стратегічних пріоритетів державної політики.

Сучасним інтегративним підходом до регіонального розвитку є теорія сталого розвитку (з 1987 р. – дотепер), яка ґрунтується на доповіді Комісії Брундтланд та подальшій імплементації Цілей сталого розвитку ООН [13; 14]. Цей підхід вимагає збалансування економічних, соціальних та екологічних складових розвитку.

Фінансове стимулювання в межах теорії сталого розвитку передбачає використання «зелених» бюджетів, кліматичних фінансових інструментів, соціально орієнтованих інвестицій та механізмів партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Особливого значення цей підхід набуває в умовах повоєнного відновлення, коли регіональна політика має одночасно забезпечувати економічне зростання, соціальну згуртованість та екологічну безпеку [14].

Узагальнююча характеристика теоретичних підходів до фінансового стимулювання розвитку регіонів наведена у таблиці 1.1.

Узагальнення теоретичних підходів свідчить, що еволюція регіональної економічної думки супроводжувалася ускладненням ролі фінансового стимулювання**:** від компенсаційного та коригувального інструменту до стратегічного механізму формування довгострокової конкурентоспроможності територій. Якщо класичні та неокласичні моделі розглядали державні фінанси як допоміжний чинник, то сучасні ендогенні та інтегративні підходи трактують

фінансові ресурси як ключовий важіль активізації внутрішнього потенціалу регіонів**.**

Таблиця 1.1

Характеристика теоретичних підходів до фінансового стимулювання розвитку регіонів

Теоретичний підхід	**Базові ідеї розвитку регіонів**	**Роль фінансового стимулювання та основні інструменти**	**Обмеження підходу**
Класична теорія розміщення (1826–1930 рр.**)** Й. фон Тюнен, А. Вебер, В. Кристаллер	Просторова організація економіки визначається мінімізацією витрат, транспортною доступністю та агломераційними ефектами	Екзогенний, коригувальний вплив держави. *Інструменти:* субсидії, податкові пільги, фінансування базової інфраструктури	Статичність; ігнорування інституційних і соціальних факторів
Неокласичні теорії регіонального зростання (1950–1970-ті рр.**)** Р. Солоу, Т. Свон	Мобільність капіталу і праці забезпечує міжрегіональну конвергенцію доходів	Мінімальна роль; створення нейтрального середовища. *Інструменти:* усунення ринкових викривлень, макроекономічна стабільність	Автоматична конвергенція не підтверджується емпірично
Ендогенні теорії розвитку (1980-ті – дотепер) П. Ромер, Р. Лукас	Зростання визначається людським капіталом, інноваціями, знаннями та інституційною якістю	Стратегічний, довгостроковий характер. *Інструменти:* інвестиції в освіту, НДДКР, кластери, стартапи, соціальну інфраструктуру	Високі вимоги до інституційної спроможності
Нова економічна географія 1990-ті – поч. 2000-х рр. П. Кругман	Регіональні асиметрії зумовлені ефектами масштабу та кумулятивною концентрацією	Інструмент впливу на просторову структуру економіки. *Інструменти:* інфраструктурні інвестиції, цільові регіональні програми	Ризик посилення агломераційних диспропорцій
Теорія сталого розвитку (З 1987 р. – дотепер**)** Комісія Брундтланд, ООН	Баланс економічних, соціальних та екологічних складових розвитку	Комплексний, інтегративний підхід. *Інструменти:* «зелені» бюджети, кліматичні фінанси, соціальні інвестиції, партнерства	Складність координації та вимірювання результатів

Джерело: систематизовано автором за даними [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12,12,14].

Саме ця еволюція теоретичних уявлень створює концептуальне підґрунтя для переходу від аналізу абстрактних моделей до дослідження реальних фінансових інструментів регіональної економічної політики, що й обумовлює логічний перехід до наступного підрозділу, присвяченого системі фінансових стимулів та механізмам їх практичної реалізації.

Таким чином, теоретичні підходи формують концептуальне підґрунтя для практичного впровадження регіональної економічної політики, однак самі по собі не розкривають механізмів реалізації фінансового стимулювання. Це обумовлює необхідність переходу від абстрактних теоретичних моделей до аналізу конкретних інструментів та механізмів впливу держави на регіональний розвиток.

У зв’язку з цим подальший розгляд доцільно зосередити на аналізі системи фінансових стимулів у регіональній економічній політиці, її структурі, принципах функціонування та взаємозв’язку з цілями соціально-економічного розвитку територій.

1.2. Система фінансових стимулів у регіональній економічній політиці

Система фінансових стимулів у регіональній економічній політиці є складним багаторівневим механізмом державного впливу, спрямованим на забезпечення збалансованого просторового розвитку, активізацію економічної діяльності та зменшення соціально-економічних диспропорцій між територіями. Вона поєднує інструменти фіскальної, інвестиційної та структурної політики, формуючи фінансові умови для реалізації стратегічних цілей регіонального розвитку.

У сучасних наукових підходах система фінансових стимулів трактується як сукупність прямих і непрямих інструментів, що реалізуються на різних рівнях

публічного управління та відрізняються за функціональним призначенням, часовим горизонтом і спрямованістю на чинники розвитку [15]. Така багатовимірність обумовлює необхідність наукової класифікації фінансових стимулів, яка дозволяє систематизувати інструменти регіональної економічної політики та підвищити ефективність їх практичного застосування.

Система фінансових стимулів у регіональній економічній політиці охоплює як прямі інструменти (міжбюджетні трансферти, гранти), так і непрямі (податкові пільги, державні гарантії, програми мікрофінансування) [16].

Створення сучасного формату інвестиційного забезпечення сталого розвитку регіону вимагає інституційного підґрунтя, що дозволяє запроваджувати комплекс бюджетних, компенсаційних, податкових, митних, кредитних та майнових преференцій для суб'єктів інвестиційної діяльності [16]. Це забезпечує можливість керувати як екзогенними, так і ендогенними чинниками соціально-економічного піднесення територіальних утворень. З метою узагальнення теоретичних підходів і забезпечення аналітичної цілісності дослідження доцільно здійснити класифікацію фінансових стимулів у регіональній економічній політиці за ключовими ознаками, наведеними в таблиці 1.2.

Важливою особливістю сучасної системи фінансових стимулів є її здатність впливати як на екзогенні, так і на ендогенні чинники соціально-економічного розвитку територій. З одного боку, держава може коригувати зовнішні обмеження розвитку регіонів шляхом фінансування інфраструктурних проєктів та вирівнювання фіскальних дисбалансів. З іншого боку, фінансові стимули дедалі більше орієнтуються на розвиток місцевого підприємництва, людського капіталу та інноваційного потенціалу, що відповідає сучасним теоріям ендогенного зростання.

Головний акцент у процесі стимулювання підприємницького сектору регіонів доцільно робити на формуванні та підтримці сприятливого бізнес-середовища та інвестиційного клімату. Це передбачає зменшення регуляторних

бар’єрів, забезпечення прогнозованості фіскальної політики, доступу до фінансових ресурсів та захисту прав інвесторів [17; 18]. За таких умов фінансові стимули виконують не лише компенсаторну, а й каталізуючу функцію, посилюючи приватну ініціативу та інвестиційну активність на регіональному рівні.

Таблиця 1.2

Класифікація фінансових стимулів у регіональній економічній політиці

Критерій класифікації	Види фінансових стимулів	Характеристика та приклади
За характером впливу держави	Прямі	Міжбюджетні трансферти, дотації вирівнювання, субвенції, грантове фінансування регіональних проєктів
	Непрямі	Податкові пільги, державні гарантії за кредитами, пільгове та мікрофінансування, державно-приватне партнерство
За рівнем реалізації	Загальнодержавні	Інструменти, що реалізуються центральними органами влади з метою вирівнювання міжрегіональних диспропорцій
	Регіональні	Фінансові стимули, сформовані на рівні регіонів з урахуванням їх спеціалізації та потенціалу
	Місцеві	Інструменти органів місцевого самоврядування, спрямовані на розвиток громад та локального бізнесу
За функціональним призначенням	Компенсаційні	Підтримка депресивних територій, подолання наслідків криз та структурної відсталості
	Стимулюючі	Активізація підприємництва, створення точок економічного зростання
	Інвестиційні	Залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій у регіональну економіку
	Соціально орієнтовані	Розвиток соціальної інфраструктури та людського капіталу
За часовим горизонтом	Короткострокові	Антикризові трансферти, тимчасові податкові пільги
	Середньострокові	Програми регіонального розвитку, галузеві проєкти
	Довгострокові	Інфраструктурні, інноваційні та освітні інвестиції
За спрямованістю на чинники розвитку	Екзогенні	Перерозподіл фінансових ресурсів з вищих рівнів бюджету
	Ендогенні	Мобілізація внутрішніх ресурсів регіонів, підтримка МСП та інновацій

За відповідністю концепції сталого розвитку	Економічні	Підтримка виробництва, зайнятості та доходів
	Соціальні	Освіта, охорона здоров'я, соціальна інтеграція
	Екологічні	«Зелені» інвестиції, енергоефективність, екологічні проєкти

Джерело: [16, 17].

Таким чином, ефективна система фінансових стимулів у регіональній економічній політиці повинна ґрунтуватися на поєднанні різнорівневих інструментів, інституційній узгодженості та чіткій орієнтації на стратегічні пріоритети розвитку територій. Саме така система здатна забезпечити стійке економічне зростання регіонів, зменшення просторових диспропорцій та підвищення якості життя населення.

1.3. Інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні

Інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні формує нормативні, організаційні та фінансові умови реалізації державної регіональної економічної політики та визначає практичну спроможність застосування фінансових стимулів на регіональному і місцевому рівнях. У період повномасштабної війни та після 2024 року ця система трансформується від класичної логіки «розвитку» до логіки відновлення, стійкості та адаптації (resilience), що зумовлює зміну інституційних ролей, фінансових інструментів і механізмів координації між органами державної влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування [19].

Нормативно-правовий фундамент регіональної політики визначає Закон України «Про засади державної регіональної політики» [20], який закріплює принципи, цілі та інструменти державного впливу на розвиток територій. Закон інституціоналізує стратегічне та програмне планування і передбачає фінансування

регіонального розвитку, зокрема через Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР). Водночас у 2023–2025 роках фактична роль ДФРР зазнала суттєвих змін: унаслідок пріоритетності видатків на оборону та відновлення фінансування класичних проєктів розвитку було мінімізовано або призупинено, а основні ресурси спрямовано через спеціальні фонди відновлення та інструменти міжнародної бюджетної підтримки. Таким чином, ДФРР де-факто функціонує у модернізованій, обмеженій формі, зосередженій на конкурсних проєктах стратегічного значення в межах чинних фіскальних обмежень [20; 21].

Стратегічні орієнтири регіональної політики конкретизує оновлена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року, змінена постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2024 року № 952 [22]. Запроваджена функціональна типізація територій (території відновлення, полюси економічного зростання, тимчасово окуповані території, території зі спеціальними умовами розвитку) створює підґрунтя для диференційованого застосування фінансових стимулів залежно від безпекових, економічних та соціальних характеристик громад.

Фінансово-правові рамки реалізації регіональної політики визначає Бюджетний кодекс України [21], який регламентує формування доходів місцевих бюджетів, порядок надання міжбюджетних трансфертів та здійснення капітальних видатків. Взаємодія суб’єктів владних повноважень із Державною казначейською службою України забезпечує прозорість руху коштів та поєднання функцій фінансового вирівнювання і стимулювання регіональних ініціатив через казначейське обслуговування.

Суттєвим інституційним зрушенням 2024–2025 років став перехід до моделі «інвестиції в обмін на реформи», закріпленої Регламентом (ЄС) 2024/760, що встановлює програму Ukraine Facility [23]. Реалізація цього інструменту передбачає багаторічне програмування, чіткі етапи виконання реформ (milestones and targets) та узгодження регіональних планів із загальнодержавним Планом

України (Ukraine Plan). Вимоги до результативності, фінансового контролю та середньострокового бюджетного планування набули обов'язкового характеру, що принципово змінює підходи до управління фінансовими стимулами на регіональному рівні.

Центральним елементом підвищення прозорості та підзвітності стало впровадження цифрової екосистеми DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management), яка у 2024–2025 роках стала обов'язковим інструментом управління проєктами відновлення і розвитку [24]. Цифровізація повного життєвого циклу проєктів – від ініціації до моніторингу результатів – сприяла переходу від універсального бюджетного вирівнювання до результатно орієнтованих фінансових стимулів, зосереджених на підтримці ендогенного зростання територій [5; 25].

Разом із тим, у процесі європейської інтеграції зберігається потреба в подальшій гармонізації українського законодавства та інституційних практик із вимогами acquis ЄС, насамперед у частині управління фінансовими інструментами «нового покоління» [19]. Серед ключових невирішених питань залишаються фрагментованість інституційної архітектури, обмежена спроможність до повноцінного багаторічного програмування та недостатній розвиток системи оцінки результативності публічних інвестицій.

Фінансові інструменти регіонального розвитку в Україні наведені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Фінансові інструменти регіонального розвитку в Україні, 2025 р.

Категорія інструменту	Джерело	Призначення
Ukraine Facility	Європейський Союз	Реформи та макрофінансова підтримка регіонів [12]
Фонд відновлення	Держбюджет (арештовані активи)	Ліквідація наслідків збройної агресії [8]

Власні доходи ОМС	Місцеві податки	Забезпечення самодостатності громад [5]
ДФРР (модернізований)	Державний бюджет	Конкурсні проекти стратегічного розвитку [7]

Джерело: [5; 7; 8; 12].

Отже, інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку в Україні на кінець 2025 року перебуває у фазі глибокої трансформації. Воно поєднує механізми воєнного управління, інструменти відновлення та нову євроінтеграційну логіку фінансування. За цих умов ефективність фінансових стимулів визначається не лише обсягом ресурсів, а передусім якістю інституційної спроможності органів публічної влади та здатністю інтегрувати розвиток і відновлення в єдину стратегічну модель регіонального управління, сумісну з політикою згуртованості ЄС.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка фінансових ресурсів розвитку регіонів України

Фінансові ресурси регіонального розвитку виконують подвійну системну функцію у механізмі державної регіональної політики. З одного боку, вони забезпечують базову бюджетну стабільність територій, створюючи фінансове підґрунтя для безперервного виконання як делегованих, так і власних повноважень органів місцевого самоврядування, зокрема у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та утримання об'єктів комунальної інфраструктури. Така стабілізуюча роль фінансових ресурсів є критично важливою в умовах високої макроекономічної та безпекової невизначеності, оскільки дозволяє територіальним громадам зберігати мінімальний рівень функціональної спроможності та запобігати фіскальній дестабілізації на місцевому рівні.

З іншого боку, фінансові ресурси регіонального розвитку виступають інструментом формування економічних стимулів, через який держава та міжнародні партнери безпосередньо впливають на поведінкові моделі територіальних громад. Саме через механізми фінансування визначаються стратегічні інвестиційні пріоритети регіонів, рівень зацікавленості органів місцевого самоврядування у залученні приватного капіталу, а також мотивація до мобілізації та капіталізації внутрішнього економічного потенціалу. За таких умов фінансові ресурси перестають бути виключно засобом бюджетного вирівнювання і трансформуються у каталізатор структурних змін, що формує довгострокову траєкторію соціально-економічного розвитку територій.

Фінансовий потенціал регіонів України у 2021–2025 роках зазнав суттєвих структурних та територіальних деформацій. Ключовим індикатором спроможності територіальних громад залишаються місцеві бюджети, які в умовах

повномасштабної агресії трансформувалися з інструментів розвитку в інструменти забезпечення життєдіяльності та підтримки обороноздатності.

Аналіз показників виконання доходної частини місцевих бюджетів у період 2021–2025 рр. свідчить про глибоку структурну трансформацію фінансових ресурсів територій. Динаміка надходжень (таблиця 2.1) визначалася поєднанням макроекономічної дестабілізації, зумовленої воєнним станом, та високим рівнем адаптивності вітчизняної бюджетної системи до екзогенних шоків.

Таблиця 2.1

Структурна динаміка доходів місцевих бюджетів (2021–2025 рр.), млн грн

Рік¤	Загальний·фонд¤	Спеціальний·фонд¤	Сукупні·доходи¤	Частка·спецфонду,·%¤
2021¤	502·031,5¤	78·667,5¤	580·699,0¤	13,5%¤
2022¤	527·046,3¤	28·050,7¤	555·097,0¤	5,1%¤
2023¤	590·528,9¤	62·080,1¤	652·609,0¤	9,5%¤
2024¤	572·625,4¤	44·460,1¤	617·085,5¤	7,2%¤
2025¤	640·257,0¤	42·995,7¤	683·252,7¤	6,3%¤

Джерело: розраховано за даними [26].

Загальний фонд залишається домінуючим компонентом фінансової системи регіонів, забезпечуючи виконання основних соціальних зобов’язань громад. У 2021 році обсяг доходів загального фонду становив 502 031,5 млн грн, що є репрезентативним базисом довоєнного періоду. Попри повномасштабну агресію, у 2022 році зафіксовано номінальне зростання до 527 046,3 млн грн (+5,0%). Така стійкість пояснюється специфікою воєнного періоду: різким збільшенням надходжень від ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців, що компенсувало втрати від інших податкових джерел.

Етап найвищої адаптивної спроможності припав на 2023 рік, коли надходження сягнули 590 528,9 млн грн (+12,1% до попереднього року). Це стало результатом централізації фіскального адміністрування та часткового відновлення економічної активності в деокупованих та тилових регіонах. Деяка корекція у 2024 році до 572 625,4 млн грн (–3,0%) відображає зміну нормативів зарахування ПДФО («військове ПДФО» було переспрямовано до державного бюджету). Проте вже у 2025 році, згідно з оперативними даними Державної казначейської служби України, зафіксовано історичний максимум – 640 257,0 млн грн (+11,8% до 2024 р.), що свідчить про зміцнення внутрішньої фіскальної бази регіонів.

На відміну від загального, спеціальний фонд продемонстрував високу чутливість до безпекових ризиків, що зумовлено згортанням багатьох інвестиційних та цільових програм. Скорочення спеціального фонду у 2022 році у 2,8 раза (до 28 050,7 млн грн) стало критичним маркером пріоритезації видатків на користь оборони та виживання. Період 2024–2025 рр. характеризується стагнацією цього ресурсу на рівні 42–44 млрд грн, що вказує на збереження структурних обмежень для капітального розвитку територій.

Інтегральний показник фінансової спроможності (сукупні доходи) демонструє висхідну траєкторію з періодичними коливаннями. Попри спад у 2022 та 2024 роках, показник 2025 року (683 252,8 млн грн) є рекордним. Це дозволяє стверджувати, що фінансова система регіонів пройшла етап «шокової терапії» та стабілізувалася на новому, вищому рівні номінальних доходів.

Таким чином, у структурі доходів відбувся відчутний зсув у бік загального фонду, який виконує роль «фінансової подушки», нівелюючи волатильність цільових надходжень. Номінальне зростання сукупних доходів у 2025 році забезпечується переважно за рахунок податкових надходжень (ПДФО, єдиний податок) у безпечних регіонах, тоді як спеціальний фонд залишається депресивним.

Подальша стабільність системи потребує відновлення ролі спеціального фонду як джерела інфраструктурної відбудови, що можливо лише за умови зниження безпекових ризиків та активізації міжнародної грантової підтримки на місцевому рівні.

Аналіз структури та динаміки доходів місцевих бюджетів за 2021–2025 рр. (таблиця 2.2) дозволяє ідентифікувати закономірності адаптації публічних фінансів до умов воєнного стану. Ключовим трендом періоду є зміна парадигми наповнення бюджетів: від моделі, що значною мірою залежала від зовнішніх субсидій, до моделі посиленої мобілізації внутрішніх податкових ресурсів.

Таблиця 2.2

Структура та динаміка доходів місцевих бюджетів за джерелами, 2021–2025 рр., млрд грн

Джерела надходжень	2021	2022	2023	2024	2025 (опер.)
Податкові надходження	346,7	393,5	434,5	441,1	458,8
Неподаткові надходження	27,2	22,0	36,5	43,6	37,2
Трансферти (від органів держ. управління)	202,7	136,8	177,4	187,9	179,9
Операції з капіталом	3,46	2,28	3,62	4,85	5,23
Міжнародна допомога (ЄС, донори)	<0,1	<0,1	0,11	1,43	1,36
Сукупні доходи	580,7	555,1	652,6	679,5	683,3

Джерело: розраховано за даними [26].

Динаміка сукупних надходжень відображає етапи шокової дестабілізації (2022 р.) та подальшої фіскальної консолідації.

У структурі податкових надходжень податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) залишається фундаментом фінансової автономії регіонів, проте його природа суттєво змінилася:

У 2022–2023 рр. значна питома вага ПДФО (до 68,4% у структурі) була сформована за рахунок грошового забезпечення військовослужбовців. Це створило тимчасовий профіцит у громадах, де дислокуються військові частини. Навіть після вилучення «військового ПДФО» до державного бюджету у 2024-2025 рр., місцеві громади демонструють адаптивність. Станом на листопад 2025 року ПДФО склав 267,0 млрд грн (+16,4% до аналогічного періоду минулого року). Водночас податки на майно (земля, нерухомість) демонструють низьку еластичність у зоні бойових дій через законодавчо закріплені пільги та фізичне руйнування об’єктів оподаткування.

Таким чином, податкові надходження продемонстрували найвищу резистентність. Їхня питома вага у структурі доходів зросла з 59,7% у 2021 р. до понад 67% у 2025 р. Це свідчить про зміцнення фіскальної автономії громад, навіть попри вилучення «військового ПДФО» у 2024 році, що було компенсовано пожвавленням підприємницької діяльності та зростанням номінальних заробітних плат.

Неподаткові надходження (адміністративні збори, доходи від власності тощо) характеризуються високою амплітудою коливань. Різке зростання у 2023–2024 рр. (до 43,6 млрд грн) було зумовлене специфічними надходженнями воєнного часу, проте зниження у 2025 р. до 37,2 млрд грн підтверджує їхню вразливість до змін у регуляторному середовищі.

Водночас доходи від операцій з капіталом (продаж землі та майна), попри їхню малу частку, демонструють стійкий тренд до відновлення – з 2,28 млрд грн у 2022 р. до 5,23 млрд грн у 2025 р. Це є індикатором поступової розконсервації ринку муніципальної нерухомості та активізації процесів приватизації на місцевому рівні.

Міжбюджетні трансферти залишаються вагомим стабілізуючим інструментом (таблиця 2.3), проте їхня частка в загальних доходах скоротилася

порівняно з довоєнним періодом. Зниження обсягу трансфертів у 2025 році до 179,9 млрд грн відображає політику жорсткої бюджетної економії на державному рівні.

Таблиця 2.3

Доходи загального фонду місцевих бюджетів (власні/закріплені доходи громад і регіонів, дотації/субвенції з держбюджету), 2021-2025, млрд грн

Період	Доходи місцевих бюджетів без трансфертів, млрд грн	Міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам, млрд грн	Ключові висновки року
2021	351,9	203,2	«Довоєнна база»: стабільне зростання, висока роль ПДФО (212,2 млрд грн).
2022	398,1	137,0	Перелом структури: різкий приріст ПДФО до 272,2 млрд (ефект виплат військовим + зміна нормативу зарахування), але зменшилася плата за землю/нерухомість через пільги воєнного часу.
2023	441,9	183,8	Відновлення доходів у більшості регіонів, але падіння/відсутність приросту у прифронтових (Луганська, Херсонська, Донецька, Запорізька).
2024	451,0	193,3	Номінально найвищі «річні» власні доходи серед 2021–2024; приріст до 2023 року за зіставних умов +24,1%.
2025 (11 міс.)	467,1	179,9	Зростання власних доходів +14,1% р/р (до 11 міс. 2024). Негативна динаміка зберігається у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: систематизовано автором за даними [26].

Аналіз таблиці свідчить, що після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24.02.2022 фінансові ресурси регіонів стали більш асиметричними: частина областей (тил/захід/столичний вузол) нарощувала базу доходів, а прифронтові/окуповані – втрачали її. Трансферти у 2022 році були істотно нижчими (і з нижчим відсотком виконання), ніж у 2021, 2023, 2024 рр. що

підсилювало навантаження на місцевий рівень у перший рік повномасштабної війни.

Особливої уваги заслуговує категорія надходжень від Європейського Союзу та міжнародних організацій. Якщо у 2021 р. ці ресурси були епізодичними, то у 2024–2025 рр. вони стабілізувалися на рівні 1,3–1,4 млрд грн. Це вказує на розширення прямої фінансової співпраці територіальних громад із міжнародними фондами в межах програм відновлення та модернізації інфраструктури.

Підсумовуючи зазначимо, що відбулося системне посилення ролі податкових надходжень, що забезпечує стабільність фінансової системи громад у довгостроковій перспективі. Нерівномірна динаміка трансфертів підкреслює необхідність подальшого розширення власних джерел доходів громад для мінімізації ризиків бюджетного недофінансування. Поява стабільного потоку міжнародних донорських коштів відкриває нові можливості для проектного фінансування відбудови, що потребує відповідних компетенцій з боку органів місцевого самоврядування.

Ще географічний детермінізм став ключовим фактором, що зумовлює рівень фінансової спроможності суб’єктів регіональної економіки [Додаток А, Додаток Б]. Поточний стан місцевих бюджетів дозволяє нам класифікувати регіони за вектором їхнього фіскального розвитку:

– регіони-реципієнти релокаційного ресурсу: у західних областях України (зокрема Львівській, Житомирській та Закарпатській) спостерігається інтенсивна позитивна динаміка бюджетних надходжень, що перевищує 30%. Дане зростання є прямим наслідком вимушеної міграції капіталу та трудових ресурсів, що забезпечило розширення податкової бази на цих територіях;

– зони фіскальної депресії: території Донецької, Луганської та Херсонської областей характеризуються стійкою регресивною динамікою доходів. Критичне звуження економічної активності призвело до втрати фінансової автономності цих

регіонів, що зумовлює їхню безальтернативну залежність від прямих асигнувань із державного бюджету.

Трансфертна політика у 2025 році свідчить про відновлення повноцінного функціонування інструментів горизонтального вирівнювання податкоспроможності. Протягом 11 місяців звітного періоду обсяг реверсної дотації склав 13,9 млрд грн. Це підтверджує акумуляцію надлишкового фінансового ресурсу в найбільш економічно адаптованих територіальних громадах. Зазначений ресурс підлягає подальшому перерозподілу через Державну казначейську службу України для підтримки збалансованості бюджетної системи в межах усієї країни.

Отже, фінансова система регіонів України у 2021–2025 рр. трансформувалася з моделі «розвитку територій» у модель «фінансового виживання та адаптації». Домінування загального фонду забезпечує бюджетну стабільність, однак обмежує інвестиційний потенціал територій. Зростання ролі податкових надходжень підвищує фіскальну автономію громад, але посилює територіальну нерівномірність. Ключовим викликом на 2025 рік залишається подолання асиметрії між глибоко дефіцитними прифронтовими бюджетами та відносно стабільними бюджетами тилових областей. Відновлення спеціального фонду та інвестиційної складової є визначальною умовою повоєнного розвитку регіонів.

2.2. Аналіз інструментів фінансового стимулювання регіонів

Для аналізу інструментів фінансового стимулювання регіонів України за період 2021–2025 рр. необхідно врахувати зміну векторів державної політики: від добудови інфраструктури в межах децентралізації до екстреного відновлення та подальшої інтеграції в інвестиційні рамки Європейського Союзу.

Нижче наведено порівняльну таблицю (таблиця 2.4), яка відображає трансформацію ключових джерел фінансування, їхню роль та інституційні особливості управління.

Дані таблиці вказують, що у 2021 році органи місцевого самоврядування (ОМС) були переважно реципієнтами державних коштів, а у 2025 році вони стали активними гравцями на ринку міжнародних інвестицій. Конкуренція за ресурси тепер відбувається не через політичне лобіювання, а через якість проєктної документації у системі DREAM.

Таблиця 2.4

Динаміка фінансових ресурсів територіального розвитку України, 2021–2025 рр.

Категорія ресурсу	2021 рік: етап сталого розвитку	2022–2023 роки: етап воєнної адаптації	2024–2025 роки: етап стратегічного відновлення
Державний бюджет (ДФРР)	Ключовий інструмент (4,5 млрд грн). Проєкти «м'якого» та «твердого» розвитку	Фактичне замороження видатків розвитку; переспрямування коштів на оборону	Трансформація ДФРР у допоміжний інструмент; пріоритет спеціальних фондів відновлення
Місцеві бюджети (власні доходи)	Стабільне зростання завдяки децентралізації та ПДФО	Аномальне зростання у тилових громадах за рахунок «військового ПДФО»	Вилучення «військового ПДФО» до держбюджету; акцент на власний ендогенний потенціал
Міжбюджетні трансферти	Вирівнююча та стимулююча субвенції, субвенція на соц-економ розвиток	Домінування додаткових дотацій для підтримки життєдіяльності та деокупованих територій	Перехід до програмно-цільових субвенцій на відновлення та енергонезалежність
Міжнародна допомога та інвестиції	Точкові проєкти МФО (ЄІБ, ЄБРР) у межах кредитних ліній	Пряма бюджетна підтримка, гуманітарні гранти на термінову відбудову	Ukraine Facility (50 млрд євро); інвестиційні компоненти з жорсткими KPI
Інструменти контролю та прозорості	Традиційний казначейський нагляд; паперова звітність	Оперативний контроль видатків через Державну казначейську службу України	Тотальна цифровізація через екосистему DREAM та аудит за стандартами ЄС
Логіка використання	Розширення інфраструктури (школи, дороги, садочки)	Забезпечення стійкості (resilience) та критичного ремонту	Стратегічне інвестування на засадах Політики згуртованості ЄС

Джерело: систематизовано автором за даними [34].

Також спостерігається поступове витіснення внутрішніх бюджетних ресурсів розвитку зовнішніми грантовими та кредитними інструментами (зокрема Ukraine Facility), що вимагає від громад переходу на багаторічне фінансове планування. Ще протягом всього періоду Державна казначейська служба України трансформувала свої функції від технічного виконання платіжних доручень до інтегрованого моніторингу цільового використання коштів міжнародних донорів, що забезпечує високий рівень фінансової дисципліни.

Таким чином, аналіз інструментів фінансового стимулювання регіонального розвитку України у 2021–2025 рр. демонструє докорінний перегляд ролі фінансових важелів державної регіональної політики. Традиційна орієнтація на універсальні вирівнюючі трансферти, які протягом тривалого часу виконували функцію соціальної компенсації депресивним територіям, поступово трансформується у систему вибіркового стимулювання, засновану на ідентифікації, розвитку та капіталізації ендогенного потенціалу територіальних громад. Такий підхід відповідає сучасним теоріям регіонального розвитку та принципам Політики згуртованості Європейського Союзу, де фінансові ресурси розглядаються як каталізатор структурних змін, а не як інструмент пасивного вирівнювання [19; 15].

Порівняння інструментів фінансового стимулювання регіонального розвитку наведені у таблиці 2.5.

Дослідження фінансової архітектури довоєнного періоду свідчить, що універсальні міжбюджетні трансферти формували так звану «пастку залежності», у межах якої органи місцевого самоврядування були дестимульовані до нарощування власної податкової бази. Механізми базової та реверсної дотації створювали ситуацію, за якої зростання доходів громади призводило або до скорочення трансфертів, або до збільшення обсягів вилучення коштів до державного бюджету. У результаті фінансова поведінка громад орієнтувалася не на розвиток, а на збереження статусу отримувача дотацій [20; 21].

Відмова від цієї моделі є критично необхідною передумовою фінансової стійкості регіонів. Станом на 2025 рік інституційна трансформація передбачає поступову заміну безумовних дотацій на умовні інвестиційні субсидії, доступ до яких залежить від наявності стратегічних документів розвитку, проєктної готовності та прогнозованих економічних результатів. Таким чином, фінансові ресурси перестають виконувати суто компенсаційну функцію і набувають характеру стимулів економічної активності.

Таблиця 2.5

Порівняльний аналіз інструментів фінансового стимулювання регіонів України

Критерій порівняння	Універсальні трансферти (довоєнна модель), 20021 р.	Інвестиційні субсидії (перехідна модель), 2022-2023 рр.	Стратегічні інструменти, 2024–2025 рр.
Основна мета	Фіскальне вирівнювання	Компенсація втрат і відновлення	Стимулювання ендогенного зростання
Тип фінансування	Безумовне	Умовне	Проєктно-цільове
Джерела коштів	Державний бюджет України	Держбюджет та донори	Ukraine Facility, фонди відновлення ЄС
Принцип розподілу	Формульний	Адміністративно-програмний	Конкурентний (KPI, проєктна оцінка)
Роль органів місцевого самоврядування	Пасивні отримувачі	Реципієнти підтримки	Активні інвестиційні суб'єкти
Вимоги до спроможності громад	Мінімальні	Середні	Високі (планування, менеджмент, контроль)
Наявність співфінансування	Відсутнє	Обмежене	Обов'язкове (20–30 %)
Часовий горизонт	Короткостроковий	Середньостроковий	Багаторічний (multi-annual programming)
Економічний мультиплікатор	Низький	Помірний	Високий
Ризик формування залежності	Високий	Середній	Низький
Рівень цифровізації	Низький	Частковий	Повний (екосистема DREAM)
Відповідність принципам Cohesion Policy ЄС	Низька	Часткова	Повна

Джерело: узагальнено автором на основі [15, 16, 17, 18, 19, 20, 21].

Сучасні інструменти фінансового стимулювання, інтегровані в План України (Ukraine Plan) та реалізовані в межах програми Ukraine Facility, фокусуються на підтримці унікальних конкурентних переваг територій, а не на усереднених показниках соціально-економічного розвитку [23]. Це означає переорієнтацію фінансової політики з принципу «підтримки відсталості» на принцип «підсилення потенціалу».

По-перше, промислові стимули реалізуються через використання коштів державного бюджету та донорських ресурсів для розвитку інфраструктури індустріальних парків і виробничих хабів. Такі інструменти створюють передумови для формування локальних ланцюгів доданої вартості, залучення приватних інвестицій та створення робочих місць без постійної залежності від бюджетних дотацій.

По-друге, податкові інкубатори для територій відновлення передбачають запровадження тимчасових спеціальних режимів оподаткування та інших фіскальних преференцій. На відміну від класичних дотацій, ці інструменти орієнтовані не на поточне споживання, а на формування майбутньої податкової бази, що відповідає логіці фінансової самодостатності громад [4].

По-третє, грантове фінансування через цифрову екосистему DREAM стало ключовим елементом нової моделі стимулювання. Дані 2025 року свідчать, що відкриті конкурси проєктів забезпечили вищий рівень інклюзивності та прозорості: доступ до ресурсів отримали не адміністративно наближені суб’єкти, а громади з належною інституційною та управлінською спроможністю [24]. Таким чином, інституційна якість управління перетворюється на безпосередній фактор доступу до фінансових ресурсів.

Трансформація інструментів фінансового стимулювання у 2025 році відбувається у концептуальній відповідності до принципів Політики згуртованості ЄС, зокрема принципів програмування, партнерства, концентрації та орієнтації на

результат [2]. Ключовим інструментом такої конвергенції виступає програма Ukraine Facility, яка запроваджує механізм багаторічного стимулювання (multi-annual programming).

Цей механізм дозволяє відійти від фрагментарного субвенціювання до стратегічного пакетування інвестицій, у межах якого фінансування прив'язується до середньо- та довгострокових цілей розвитку територій. Прогнозованість ресурсних потоків, закладена в багаторічному програмуванні, підвищує фінансову стійкість громад і створює умови для залучення приватного капіталу.

2.3. Результативність імплементації інструментів фінансового стимулювання регіонального розвитку в Україні

Для об'єктивної оцінки фінансових ресурсів регіонального розвитку за період 2021–2025 рр. проаналізуємо зміну обсягів і ролі ключових інструментів: Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР), цільових субвенцій та програм міжнародної допомоги. Статистичні дані підтверджують радикальний перехід від фінансування за рахунок внутрішніх податкових надходжень до домінування зовнішніх грантових та кредитних ресурсів, що базуються на принципах стратегічного інвестування (Додаток А).

У таблиці 2.6. наведено систематизовані дані, що відображають трансформацію ресурсного забезпечення регіонів у розрізі ключових етапів: від довоєнного зростання до програмно-цільового відновлення.

Статистика 2021 року фіксує домінування внутрішніх фінансових інструментів. Обсяг капітальних видатків місцевих бюджетів становив близько 25% від загальних витрат громад. Це був завершальний етап моделі «екстенсивного зростання», де Державна казначейська служба України адмініструвала стабільні потоки субвенцій, спрямовані на лінійне розширення

соціальної інфраструктури без жорстких вимог до їхнього економічного повернення.

Збройна агресія радикально деформувала структуру доходів територій. У 2023 році «військовий ПДФО» забезпечував до 40–50% надходжень окремих громад-хабів, що створило ілюзію фінансової надспроможності. Проте через обмеження, встановлені Постановою КМУ №590, рівень реальних капітальних інвестицій у регіонах впав до історичного мінімуму – менше 5% від обсягу бюджетів ОМС. Це підтвердило неефективність накопичувальної моделі без механізмів стратегічного інвестування.

Таблиця 2.6

Динаміка основних фінансових інструментів регіонального розвитку України, 2021–2025 рр.

Фінансовий інструмент	2021 р. (факт)	2022–2023 рр. (середнє)	2024–2025 рр. (план/прогноз)	Динаміка / Тренди
ДФРР (млрд грн)	4,5	~0,6 (замороження)	< 1,0 (реструктуризація)	Падіння у 4,5 раза; втрата статусу головного фонду
Субвенції на соц-економ (млрд грн)	6,0	0 (скасовано)	0 (замінено програмами відновлення)	Повна відмова від об'єктного політичного субвенціювання
Військовий ПДФО (млрд грн)	~13	~105 (пік у 2023 р.)	0 (вилучено до Держбюджету)	Централізація ресурсу для потреб оборони та стабілізації
Ukraine Facility (млрд євро)	0	0	50,0 (на 2024–2027 рр.)	Перетворення на основне джерело стратегічних інвестицій
Проєкти в DREAM (одиниць)	0	~2000 (пілотування)	> 6000 (активна фаза)	Тотальна цифровізація та моніторинг інвестиційного циклу

Джерело: систематизовано автором за даними [20; 21; 25; 23; 24].

Статистика 2025 року відображає нову архітектуру фінансів: внутрішній ресурс ДФРР став номінальним, тоді як програма Ukraine Facility та фонди

відновлення набули визначального значення. Статистичні дані цифрової екосистеми DREAM [27] свідчать про підвищення середнього фінансового навантаження на один проєкт відновлення, а вимога щодо співфінансування з боку ОМС у розмірі 20–30% стимулювала громади до пошуку ендогенних джерел та оптимізації поточних видатків.

Статистичний аналіз періоду 2021–2025 рр. підтверджує: фінансова політика України успішно трансформувалася від пасивного «універсального вирівнювання» до активного «стратегічного інвестування». Якщо у 2021 році успіх громади залежав від лобіювання обсягу дотації, то у 2025 році він визначається якістю верифікованих проєктів у системі DREAM, здатних залучити ресурси міжнародних донорів. Роль Державної казначейської служби України у цьому процесі еволюціонувала до функції верифікатора результативності витрат у межах багаторічного планування.

Аналіз динаміки та результатів використання фінансових ресурсів регіонального розвитку у 2021-2025 роках засвідчує глибоку трансформацію фінансової політики України – від моделі універсального міжбюджетного вирівнювання до моделі стратегічного інвестування, орієнтованої на ендогенний потенціал громад і принципи Політики згуртованості Європейського Союзу [19, 23]. Така трансформація відбувалася під впливом воєнних шоків, фіскальних обмежень і прискореної євроінтеграції та суттєво змінила роль як державного бюджету, так і місцевих фінансів.

У 2021 році система фінансування регіонального розвитку функціонувала в межах інерційної фіскальної моделі, сформованої ще в попереднє десятиліття. Ключову роль у ній відігравали державний бюджет, Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) та галузеві субвенції, передбачені Законом України «Про засади державної регіональної політики» [20]. Формально ця модель демонструвала високу бюджетну дисципліну: рівень освоєння коштів перевищував 90 %, що свідчило про здатність органів місцевого самоврядування

виконувати бюджетні програми в установлені строки [25].

Водночас результати якісної оцінки виявили структурну неефективність такої системи. Фінансові ресурси переважно розпорошувалися між великою кількістю дрібних об’єктів соціальної інфраструктури, які не генерували доданої вартості та не створювали довгострокових економічних ефектів. Універсальні вирівнюючі трансферти виконували компенсаторну функцію, однак водночас дестимулювали розвиток внутрішніх чинників зростання, формуючи у громадах залежність від централізованих рішень щодо розподілу коштів.

Початок повномасштабної збройної агресії у 2022 році спричинив різкий фіскальний шок для системи регіонального розвитку. Запровадження обмежень на капітальні видатки призвело до замороження понад 60 % інвестиційної складової місцевих бюджетів, що фактично зупинило реалізацію більшості проєктів розвитку [21].

Особливу увагу в цей період привертає феномен так званого «воєнного ПДФО», який у 2023 році сформував суттєві фінансові надлишки у тилових громадах. Однак відсутність стратегічних механізмів інвестування та обмеження, пов’язані з режимом воєнного стану, призвели до пасивного акумулювання коштів на рахунках без створення економічного ефекту. За оцінками міжнародних фінансових інституцій, значна частина цих ресурсів не була інтегрована у жодні інвестиційні програми [25].

Цей період наочно продемонстрував, що фіскальна автономія без інструментів стратегічного планування та інвестування не забезпечує сталого розвитку, а універсальні трансферти в умовах глибоких асиметрій лише посилюють територіальну нерівність.

Запуск програми Ukraine Facility у 2024 році закріпив перехід до моделі «інвестиції в обмін на реформи», що відповідає підходам Політики згуртованості ЄС [23]. Фінансові ресурси почали спрямовуватися на основі багаторічного програмування, чітко визначених ключових показників ефективності (KPI) та

обов’язкової проектної готовності.

Впровадження цифрової екосистеми DREAM забезпечило радикальне підвищення прозорості фінансових потоків і підзвітності органів місцевого самоврядування [24]. Вимога співфінансування з боку громад у розмірі 20–30 % стимулювала мобілізацію ендогенного фінансового та управлінського потенціалу, перетворюючи громади з пасивних отримувачів коштів на активних інвестиційних суб’єктів.

Порівняльна оцінка моделей фінансового забезпечення регіонального розвитку України наведена таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Порівняльна характеристика моделей фінансового забезпечення регіонального розвитку України, 2021–2025 рр.

Параметри порівняння	Докризовий період (2021 р.)	Період фіскального шоку (2022–2023 рр.)	Період відновлення та ЄС (2024–2025 рр.)
Домінантна модель	Універсальне вирівнювання	Кризова адаптація	Стратегічне інвестування
Ключові джерела	ДФРР, субвенції, ПДФО	«Воєнний ПДФО», трансферти	Ukraine Facility, фонди відновлення
Логіка розподілу	Командно-адміністративна	Централізована (виживання)	Проєктна (на основі KPI)
Роль громад	Пасивні отримувачі	Фіскальні реципієнти	Активні інвестиційні суб’єкти
Рівень цифровізації	Низький	Середній	Високий (DREAM)
Вплив на стійкість	Низький мультиплікатор	Накопичення залишків	Висока ендогенна стійкість

Джерело: систематизовано автором за даними [43].

Отже, системний аналіз результатів використання фінансових ресурсів регіонального розвитку дозволяє зробити узагальнений висновок: модель універсального міжбюджетного вирівнювання вичерпала свою ефективність, оскільки консервувала територіальні диспропорції та не створювала стимулів до економічного зростання. Натомість стратегічні інвестиційні механізми, засновані на принципах Політики згуртованості ЄС, демонструють вищу результативність, адресність і здатність формувати фінансову стійкість громад.

Емпіричні результати підтверджують, що переорієнтація фінансової політики від універсальних трансфертів на механізми стратегічного інвестування, засновані на ендогенному потенціалі громад, створює передумови для сталого та інклюзивного зростання територій. У цій системі роль Державної казначейської служби України трансформувалася від технічного контролю касових операцій до верифікації результативності реалізації складних інвестиційних проєктів, що відповідає сучасним стандартам управління публічними фінансами.

Отже, вплив воєнних факторів змістив державні пріоритети фінансування з розвитку (через ДФРР) на оборону та соціальне забезпечення. Ця зміна підтверджує вразливість традиційних механізмів перед військовими бюджетними рішеннями. Механізми міжбюджетного вирівнювання залишаються основними інструментами фінансової політики.

Так, у 2024 році, як і у роки попереднього періоду, збережено базову дотацію (18,8 млрд грн для 1014 громад), що є соціальним стабілізатором. Скасування реверсної дотації (12,4 млрд грн збережено для 235 громад) посилило фінансові можливості громад-лідерів. Значні обсяги цільового фінансування спрямовані на соціальну сферу: освітня субвенція (103,2 млрд грн) та Програма медичних гарантій (158,8 млрд грн) [11]. Також затверджено механізм розподілу додаткової дотації обсягом 33,4 млрд грн. [12]. Ці інструменти виконують переважно функцію підтримки, а не стратегічного стимулювання розвитку.

Для стимулювання інвестицій, особливо іноземних, вкрай важливі державні

гарантії. Вони включають компенсацію збитків, гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності та гарантії переказу доходів та прибутків. Ці гарантії необхідні для проєктів, які не можуть отримати достатнє фінансування від приватних кредиторів в умовах високого ризику [13]. Державне фінансове стимулювання також передбачає комплекс бюджетних, податкових, митних, кредитних та майнових преференцій, необхідних для залучення інвестиційного капіталу [5].

Можна констатувати, що ефективність поточних фінансових стимулів є обмеженою, оскільки вони здебільшого орієнтовані на вирівнювання соціальних стандартів, а не на розвиток конкурентного потенціалу. Концентрація доходів у невеликій кількості громад [10] у поєднанні зі скасуванням реверсної дотації для фінансово сильних [11] може посилити регіональні диспропорції, якщо фінансова політика не буде цілеспрямовано сфокусована на розвитку ендогенного потенціалу слабких територій.

Таким чином, для забезпечення сталого розвитку необхідний перехід до стійкіших, програмних механізмів, які здатні залучати міжнародне фінансування, менш залежне від внутрішніх фіскальних змін.

Далі наведемо результати імплементації сучасних фінансових інструментів розвитку в територіальних громадах України (2024–2025 рр.) на прикладі Вінницької, Львівської, Тростянецької, Мукачевської та Житомирської територіальних громад. Так, яскравим прикладом високої ефективніості у розбудові промислової інфраструктури шляхом інституціоналізації мережі індустріальних парків, зокрема «ВінІндастрі» стала Вінницька територіальна громада. Застосування механізмів локального фіскального стимулювання, як-от звільнення резидентів від сплати земельного податку та податку на нерухоме майно, виступило каталізатором для залучення прямих іноземних інвестицій [28]. Це підтверджує тезу про пряму кореляцію між муніципальними преференціями та розширенням податкової бази.

Також Львівська територіальна громада активно використовує боргові інструментів та залученні ресурсів міжнародних фінансових організацій (ЄБРР, ЄІБ). Емісія муніципальних облігацій та реалізація грантових проєктів (зокрема, екосистеми «Unbroken») дозволяють громаді фінансувати критичну інфраструктуру в умовах обмеженого бюджетного ресурсу [29]. Це сприяє підвищенню фінансової передбачуваності та довіри з боку глобальних інституційних інвесторів.

Досвід Тростянецької громади ілюструє резильєнтність місцевої економіки завдяки пріоритезації проєктного фінансування. Шляхом інтеграції в програми міжнародної технічної допомоги (USAID, GIZ) громада забезпечила фінансову підтримку бізнес-інкубації та відновлення активів у деокупованому регіоні [30]. Такий підхід мінімізує бюджетну волатильність через залучення зовнішнього позабюджетного капіталу.

Мукачево теж виступає взірцем трансформації структури доходів через стимулювання ендогенного розвитку та створення сприятливих умов для логістичних хабів. Впровадження інвестиційних паспортів та сервісна підтримка релокованого бізнесу забезпечили сталий приріст власних надходжень [31]. Це підтверджує наше припущення, що переорієнтація з дотаційної моделі на інвестиційну забезпечує зростання частки власних доходів на рівні 15–20%.

Показовим прикладом оптимізаціяї видатків через механізми енергосервісу стала Житомирська міська об’єднана територіальна громада. Її стратегія зосереджена на використанні «зелених» фінансових інструментів та енергосервісних контрактів (ЕСКО). Залучення грантового капіталу від корпорації NEFCO для модернізації міської інфраструктури дозволило суттєво знизити витрати на енергоносії [32]. Вивільнені кошти перерозподіляються через систему Державної казначейської служби України на проєкти розвитку, що демонструє модель інклюзивного зростання.

Проведений нами аналіз свідчить, що пріоритетна переорієнтація на

стратегічне інвестування забезпечує вищий рівень сталого та інклюзивного зростання. Територіальні громади, які у 2024–2025 роках активно використовували проєктні інструменти фінансового стимулювання, демонструють:

– збільшення частки власних надходжень у структурі доходів на 15–20 %, зумовлене створенням нових робочих місць і розширенням податкової бази;

– зниження бюджетної волатильності порівняно з періодом домінування дотацій, що свідчить про підвищення фінансової передбачуваності;

– вищий рівень довіри міжнародних інвесторів, підтверджений зростанням обсягів прямих іноземних інвестицій у муніципальні проєкти та співфінансування інфраструктурних ініціатив [28; 32].

Отже, проведений аналіз інструментів фінансового стимулювання регіонального розвитку у 2024–2025 роках підтверджує наше наукове припущення: перехід від моделі вирівнювання видатків до моделі стимулювання ендогенного зростання є безальтернативним шляхом до фінансової самодостатності територій. Фінансові інструменти нового покоління не лише перерозподіляють ресурси, а й формують економічні стимули, що спонукають громади до стратегічного планування, інституційного розвитку та ефективного управління публічними інвестиціями. У цій системі роль Державної казначейської служби України еволюціонує від функцій технічного касового контролю до фінансового моніторингу результативності інвестицій, що забезпечує не просто витрачання бюджетних коштів, а капіталізацію територіальних переваг України в процесі поствоєнного відновлення.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ СТИМУЛІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

3.1. Європейська парадигма фінансового стимулювання регіонального розвитку

На нашу думку, вивчення зарубіжного досвіду фінансового стимулювання, зокрема в межах Європейського Союзу, є не просто теоретичним оглядом, а критичною методологічною передумовою формування ефективної моделі відновлення та довгострокового економічного зростання українських регіонів. Наше дослідження засвідчує, що у країнах ЄС регіональна політика давно трансформувалася з механізму пасивного вирівнювання (equalization) на стратегічну політику згуртованості (cohesion), спрямовану на активізацію ендогенного потенціалу територій через «розумні інвестиції».

Проведений нами аналіз дозволяє виділити наступні ключові аргументи на користь пріоритетності вивчення досвіду ЄС та окремих країн-членів:

– перехід до моделі «розумної спеціалізації» (Smart Specialization): саме досвід імплементації Стратегій розумної спеціалізації (S3) у країнах Вишеградської четвірки є безальтернативним для України. Це дозволяє фінансовим стимулам фокусуватися не на підтримці життєздатності галузей, що занепадають, а на капіталізації унікальних локальних переваг (innovation-driven growth) [33];

– механізми багаторічного програмування (Multi-annual Financial Framework): стабільність економічного зростання в Польщі та Румунії була забезпечена завдяки впровадженню 7-річних циклів планування. Для України вивчення цього досвіду є критичним у контексті переходу Державної казначейської служби України до обслуговування багаторічних проєктів у межах програми *Ukraine Facility* [23; 34];

– принцип співфінансування та додатковості (Additionality): на нашу думку, вивчення досвіду функціонування Структурних фондів ЄС (ERDF, ESF+) дозволяє обґрунтувати необхідність обов'язкової частки участі громад у проєктах відновлення. Це запобігає ризику «бюджетного утриманства» та стимулює місцеві органи самоврядування до пошуку власних джерел доходів та оптимізації видатків [35];

– інституційна готовність та аудит результативності: загальновідомо, що в країнах ЄС касове виконання бюджету нерозривно пов'язане з верифікацією досягнутих KPI. Вивчення зарубіжних стандартів контролю за витрачанням публічних фінансів (Audit Authority) є основою для трансформації контролюючих функцій казначейської системи України відповідно до європейських вимог [19; 21].

Ще, вибір саме європейської моделі для аналізу обумовлений не лише географічною близькістю, а й нормативною вимогою інтеграції України до єдиного ринку. Ми стверджуємо, що досвід фондів «справедливого переходу» (Just Transition Fund) має стати ключовим у формуванні фінансових стимулів для постраждалих від війни регіонів, де необхідна повна заміна зруйнованого індустріального капіталу новими технологічними укладами [36].

Ми вважаємо, що ігнорування цих методологічних підходів призведе до неефективного розпорошення ресурсів відновлення. Саме тому наше дослідження базується на принципі конвергенції: адаптації перевірених європейських фінансових інструментів до специфічних умов воєнної економіки України.

Так, досвід Європейського Союзу є ключовим орієнтиром для України, оскільки Політика згуртованості (Cohesion Policy) є головною інвестиційною політикою ЄС, спрямованою на економічне вирівнювання та досягнення соціальної та економічної згуртованості. На період 2021–2027 років на ці цілі виділено близько 392 мільярдів євро через спеціальні фонди [35].

3.2. Фінансові інструменти Політики згуртованості ЄС та практика їх застосування

Наведемо ключові фінансові механізми ЄС, які, на нашу думку, мають бути адаптовані Україною:

– Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР/ERDF): спрямований на інвестиції у соціальний та економічний розвиток, пріоритетом якого є посилення конкурентоспроможності через підтримку інновацій та цифровізації МСБ [35]. Цей фонд є зразком для трансформації ДФРР у механізм, орієнтований на ендогенне зростання.

– Фонд справедливого переходу (ФСП/JTF): призначений для підтримки регіонів у процесі переходу до кліматичної нейтральності [35]. Його функціональність ідеально підходить для фінансування структурного переходу постраждалих від війни регіонів України, де необхідно замінити зруйновані індустріальні потужності новими, стійкими та екологічними виробництвами. Фінансування має бути стратегічним, а не просто ремонтним.

– Програма Interreg: забезпечує фінансування співпраці між регіонами та країнами-сусідами (Interreg NEXT/IPA) [35]. Цей інструмент є вирішальним для інтеграції України в транскордонні мережі (транспорт, енергетика), що є невід'ємною частиною євроінтеграції.

Отже, фінансування регіонального розвитку в ЄС здійснюється через систему структурних та інвестиційних фондів у межах Політики згуртованості, орієнтовану на зменшення економічних диспропорцій між регіонами. У рамках багаторічної фінансової перспективи 2021–2027 років обсяг ресурсів, призначених для цієї політики, становить значну частину бюджетних видатків ЄС. Це включає,

зокрема, Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Фонд згуртованості (Cohesion Fund) та Фонд справедливого переходу (Just Transition Fund) [37].

Ці фонди фінансують проєкти, спрямовані на інфраструктурну модернізацію, підтримку інновацій, розвиток малого та середнього підприємництва, «зелений» перехід та цифровізацію, що є ключовими складовими сучасної регіональної політики [38].

Ще зазначимо, що Єврокомісія оцінює рівень готовності України до імплементації регіональної політики ЄС як низький, головним чином через недостатній адміністративний потенціал для управління великими коштами та багаторічного програмування [35]. Це підтверджує, що інвестиції в інституційну спроможність та навчання кадрів є необхідним фінансовим стимулом для забезпечення майбутнього ефективного використання європейських фондів.

Далі розглянемо досвід Польщі. Ця країна є одним із найбільш показових прикладів ефективного використання коштів структурних фондів ЄС. У межах Партнерської угоди на 2021–2027 роки країна залучає понад 76 млрд євро, які спрямовуються на розвиток транспортної інфраструктури, енергетику, інновації та підтримку малого і середнього бізнесу в регіонах [39]. Практика функціонування регіональних інноваційних центрів у польських воєводствах підтверджує, що фінансові стимули здатні формувати сталі «точки зростання» та підвищувати конкурентоспроможність територій у середньостроковій перспективі [40].

Ще досвід Естонії, Латвії та Литви демонструє, що кошти ЄС можуть використовуватися не лише для інфраструктурних проєктів, а й для цифровізації публічних послуг, підтримки людського капіталу та стримування депопуляції периферійних регіонів. Зокрема, створення мережі регіональних бізнес-інкубаторів та IT-хабів в Естонії стало важливим фактором розвитку інноваційної економіки поза межами столиці [35; 41].

Також Фонд справедливого переходу (Just Transition Fund) є прикладом цільового фінансового стимулювання регіонів зі структурними проблемами.

Польський регіон Сілезія отримав фінансування для поетапної трансформації вугільної промисловості із паралельним створенням робочих місць у сфері відновлюваної енергетики та екологічного машинобудування, що дозволило мінімізувати соціальні ризики структурних змін [36].

Запровадження інструменту Ukraine Facility обсягом до 50 млрд євро фактично інтегрує Україну до механізмів фінансового планування та контролю ЄС ще до формального набуття членства. Цей інструмент спрямований на відновлення інфраструктури, модернізацію економіки та реформування системи публічних фінансів відповідно до європейських стандартів [23].

Європейська практика цифрового моніторингу проєктів, зокрема через відкриті платформи, доводить, що прозорість використання фінансових ресурсів є самостійним економічним стимулом. В Україні впровадження екосистеми DREAM ґрунтується на цих підходах і сприяє підвищенню довіри донорів та приватних інвесторів до регіональних проєктів [42].

Отже, системний аналіз зарубіжного досвіду, зокрема інституційної архітектури Європейського Союзу та успішних трансформаційних моделей країн Балтії та Польщі, дозволяє констатувати фундаментальну зміну парадигми регіонального розвитку: від пасивного фіскального вирівнювання до стратегічного інвестування в ендогенний потенціал територій. На нашу думку, ключовим фактором успіху європейської Політики згуртованості є не лише значний обсяг фінансового ресурсу (392 млрд євро на період 2021–2027 рр.), а жорстка прив’язка фінансування до результативності, цифровізації (системи типу DREAM) та багаторічного планування.

3.3. Удосконалення фінансових стимулів регіонального розвитку України на засадах концепції SPI-System

Наше дослідження засвідчує, що для України адаптація таких інструментів

як ERDF та Just Transition Fund є не просто вимогою євроінтеграції, а безальтернативним шляхом до відновлення зруйнованого капіталу на новій технологічній основі. Водночас виявлений низький рівень адміністративної готовності, підтверджений звітами Єврокомісії, актуалізує необхідність негайної трансформації функцій Державної казначейської служби України та місцевих органів самоврядування у напрямку посилення спроможності управління проєктними циклами.

Теоретичне обґрунтування та емпіричні дані зарубіжних практик створюють необхідну базу для розробки прикладних рішень, адаптованих до специфічних умов воєнного стану. Нами проведений аналіз фінансових розривів та інституційних бар'єрів в Україні вказує на те, що модель «простого відновлення» (build back) вичерпала себе, поступаючись місцю моделі «стратегічної модернізації» (build back better).

Враховуючи вищевикладене, виникає об'єктивна потреба у формулюванні конкретних рекомендацій, що дозволять конвертувати зарубіжний досвід у дієві механізми вітчизняної регіональної політики.

Удосконалення фінансової політики повинно забезпечити її перехід від реактивної моделі (відшкодування, вирівнювання) до проактивної (стратегічне інвестування). Далі, спираючись на виокремлені принципи додатковості, прозорості та проєктної орієнтованості, нами запропоновано комплекс заходів щодо удосконалення фінансових стимулів регіональної політики України у воєнний період та в межах стратегії повоєнного відновлення, а саме:

– реформування міжбюджетних відносин: необхідна поступова відмова від універсальних вирівнюючих дотацій на користь цільових та індикативних трансфертів. Розподіл частини державної допомоги повинен залежати від фінансової дисципліни громад та їхніх досягнень у залученні інвестицій та створенні робочих місць, стимулюючи відповідальність за ендогенний розвиток [9];

– фіскальне стимулювання інвестиційного клімату: слід запровадити диференційовані податкові преференції (податкові, митні) для підприємств, які здійснюють релокацію або створюють нові виробництва на територіях пріоритетного розвитку (депресивні, постраждалі або прикордонні регіони). Ці преференції мають бути частиною комплексу заходів, що включають також кредитні та майнові преференції [5];

– посилення гарантійних механізмів: в умовах війни життєво необхідним є розширення державних гарантій та страхування для іноземних інвестицій, щоб компенсувати ризики та забезпечити приток капіталу в регіони [13].

Також, на основі принципу інституційної конвергенції та необхідності адаптації національної правової бази до регламентів ЄС, пропонуємо авторську концепцію Системи стратегічного програмного інвестування (SPI-System). Дана система розглядається нами не просто як перелік фінансових заходів, а як комплексна управлінська вертикаль, що забезпечує повну інтеграцію України у фінансові архітектури Європейського Союзу.

На наше переконання, впровадження SPI-System дозволить подолати хронічну проблему української регіональної політики – «бюджетну фрагментацію» – та перейти до моделі концентрації ресурсів на пріоритетних напрямах розвитку.

1. Багаторічне програмно-цільове фінансування (ERDF-орієнтований підхід): ми вважаємо, що Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) потребує докорінної трансформація у багаторічний інвестиційний фонд. Середньострокове та довгострокове планування дозволить громадам реалізовувати проєкти з тривалим лагом окупності. Структурування фонду за п’ятьма стратегічними цілями ЄС (Policy Objectives), визначеними у регламентах регіональної політики [35; 38], забезпечить автоматичну відповідність українських проєктів критеріям Політики згуртованості. Це є обов’язковим для майбутнього доступу до структурних фондів у межах Ukraine Facility [23].

2. Створення національного Фонду структурного переходу (аналог JTF): на нашу думку, для постраждалих та монопрофільних регіонів України критично важливо запровадити механізм, ідентичний європейському Just Transition Fund. Проведений нами аналіз свідчить, що класичне відновлення зруйнованої індустрії є економічно безперспективним. SPI-System передбачає фінансування «ендогенної трансформації» за методологією JTF [36], де ресурси спрямовуються на перекваліфікацію трудового капіталу та створення нових технологічних ланцюгів на засадах кліматичної нейтральності.

3. Фінансова інтеграція через мережеві фонди Interreg: з метою прискорення європейської інтеграції, нами пропонується створення спеціалізованих державних фондів співфінансування для територіальних громад. На нашу думку, відсутність ліквідних коштів для обов'язкового власного внеску в проєкти Interreg NEXT наразі є головним бар'єром для транскордонної співпраці. SPI-System має загладжувати цей ризик, використовуючи досвід Польщі у бюджетуванні партнерських програм [35; 21], надаючи громадам «стартовий капітал» для залучення європейських грантів.

4. Мобілізація приватного капіталу через гібридні механізми ДПП: вважаємо, що державний бюджет не може виступати єдиним джерелом відновлення. У структурі SPI-System пропонуємо використовувати механізм «змішаного фінансування», де державні гарантії використовуються для мінімізації ризиків приватних інвесторів. Впевнені, що підкріплення муніципальних інвестиційних проєктів державним страхуванням ризиків, за аналогією з практиками європейських банків розвитку, є вирішальним фактором для залучення капіталу у воєнний період [39].

5. Інвестиції в інституційну спроможність як фінансовий пріоритет: враховуючи критичну оцінку Єврокомісії щодо адміністративної готовності України [5], у нашій концепції SPI-System виділяємо технічну допомогу в окрему фінансову статтю. Наше дослідження підтверджує, що без професійних проєктних

менеджерів на місцях навіть значні асигнування будуть використані неефективно. SPI-System передбачає створення регіональних офісів підтримки, які готуватимуть проєктну документацію за цифровими стандартами системи DREAM [24].

На наше переконання, успішна імплементація SPI-System радикально змінить функціональну роль ключових фінансових інституцій. Зокрема, Державна казначейська служба України [36] має трансформуватися з пасивного реєстратора платежів у активного верифікатора результативності витрат. Це дозволить не лише ефективно освоїти ресурс обсягом до 50 млрд євро у межах Ukraine Facility [35], а й підготувати фінансову систему України до повноцінного функціонування в межах бюджетної дисципліни Європейського Союзу.

Отже, ефективне удосконалення фінансових стимулів регіонального розвитку України в умовах війни та повоєнного відновлення потребує переходу від реактивної моделі фіскального вирівнювання до проактивної моделі стратегічного інвестування в ендогенний потенціал територій. Такий перехід є можливим лише за умови системної адаптації інструментів Політики згуртованості Європейського Союзу до національних інституційних і економічних реалій.

Аналіз зарубіжного досвіду засвідчив, що результативність європейської регіональної політики визначається не стільки обсягом фінансових ресурсів, скільки багаторічним програмуванням, принципами додатковості та результативності, а також високим рівнем інституційної відповідальності. Водночас встановлено, що низька адміністративна готовність України є ключовим обмеженням ефективного використання зовнішньої фінансової допомоги, що актуалізує необхідність інвестицій в інституційну спроможність як окремий фінансовий стимул.

За результатами дослідження запропоновано авторську концепцію Системи стратегічного програмного інвестування (SPI-System), впровадження якої дозволяє концентрувати ресурси на пріоритетних напрямах, підвищити результативність

бюджетних видатків та забезпечити структурну модернізацію регіонів. Отримані висновки формують науково-прикладну основу для подальшої розробки механізмів реалізації фінансової політики регіонального розвитку України.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження, відповідно до поставленої мети та сформульованих завдань, отримано такі науково обґрунтовані висновки:

1. Дослідження підтвердило еволюційний характер підходів до фінансового стимулювання регіонального розвитку: від пасивного компенсаційного інструменту, притаманного класичним теоріям регіонального вирівнювання, до стратегічного механізму активізації ендогенного потенціалу територій, що відповідає положенням ендогенних теорій зростання та концепції сталого розвитку. Встановлено, що сучасна парадигма регіональної політики орієнтується не на механічне вирівнювання фіскальних диспропорцій, а на цільову підтримку інноваційної діяльності, розвитку людського капіталу, екологічної модернізації та підвищення конкурентоспроможності територій у довгостроковій перспективі.

2. У ході дослідження встановлено, що впродовж 2021–2025 років фінансова система регіонів України зазнала глибокої трансформації, яка була зумовлена поєднанням фіскальної децентралізації, структурних зрушень у національній економіці та безпрецедентних викликів повномасштабної війни. У зазначений період відбувся перехід від моделі відносно сталого розвитку територій до моделі виживання та адаптації, у межах якої першочергового значення набули забезпечення безперервності надання базових публічних послуг, підтримка критичної інфраструктури та фінансування потреб оборонного характеру.

Незважаючи на значні воєнні шоки, втрату частини податкової бази, руйнування виробничих потужностей та міграцію населення, у 2025 році зафіксовано номінальний рекорд доходів місцевих бюджетів у розмірі 683,3 млрд грн. Це свідчить не лише про номінальний ефект інфляційних процесів, а й про загалом високу адаптивність бюджетної системи та збереження дієздатності ключових механізмів фіскальної децентралізації. В умовах воєнного стану місцеві бюджети продемонстрували здатність швидко реагувати на зміну

макроекономічних умов, перерозподіляти ресурси та оптимізовувати видаткові пріоритети.

3. Встановлено, що ключовою характеристикою трансформації доходної бази місцевих бюджетів стали суттєві структурні зміни, насамперед посилення ролі податкових надходжень. У 2025 році питома вага податку на доходи фізичних осіб та єдиного податку у структурі доходів місцевих бюджетів перевищила 67 %, що засвідчує зростання значення власних і закріплених доходів у фінансовому забезпеченні територіальних громад. Така динаміка свідчить про відносне зміцнення фіскальної автономії громад навіть за умов вилучення так званого «військового ПДФО» та загального перерозподілу ресурсів на користь державного бюджету.

Водночас аналіз показав, що зростання доходів має виразно нерівномірний характер у просторовому вимірі. Виявлено поглиблення фіскальної асиметрії між регіонами, що проявляється у формуванні двох умовних груп територій. До першої належать регіони – реципієнти релокаційного, трудового та інвестиційного ресурсу (передусім західні області України), де концентрація бізнес-активності, внутрішньо переміщених осіб та міжнародної допомоги сприяла зростанню податкової бази та фінансової спроможності місцевих бюджетів. До другої групи відносяться прифронтові та деокуповані території, для яких характерні різке скорочення доходів, зростання залежності від трансфертів та обмежені можливості самостійного фінансування відновлювальних заходів. Встановлена асиметрія не є тимчасовим явищем, а має структурний характер, що об’єктивно зумовлює необхідність перегляду підходів до фінансового стимулювання регіонального розвитку. Застосування універсальних інструментів підтримки в умовах різної стартової позиції територій виявляється малоефективним і не здатним забезпечити вирівнювання можливостей розвитку. Це актуалізує потребу переходу до диференційованих моделей фінансового стимулювання, які враховують рівень економічних втрат, безпекові ризики, демографічну ситуацію

та потенціал відновлення конкретних регіонів.

Аналіз фінансових інструментів та їх впливу на розвиток регіонів України дозволив обґрунтувати доцільність використання програмно-інвестиційних інструментів, спрямованих не лише на фіскальну підтримку, а й на формування нових центрів економічного зростання, що є принципово важливим для післявоєнного відновлення та забезпечення довгострокової фінансової стійкості регіонів України.

4. Аналіз зарубіжного, насамперед європейського, досвіду фінансового стимулювання регіонального розвитку засвідчив, що ефективність регіональної політики ґрунтується на принципах багаторічного програмування, концентрації ресурсів на стратегічних пріоритетах та реалізації підходу «інвестиції в обмін на реформи». Встановлено, що Україна перебуває у фазі глибокої інституційної трансформації, в якій ключовими чинниками підвищення спроможності до засвоєння інвестиційних ресурсів стають цифровізація процесів управління (зокрема впровадження екосистеми DREAM) та поступовий перехід до міжнародних стандартів фінансового контролю, аудиту й оцінювання результативності.

5. Обґрунтовано авторську концепцію Системи стратегічного програмного інвестування (SPI-System) як інституційної альтернативи фрагментарній моделі міжбюджетних трансфертів. Запропонована система базується на п’яти взаємопов’язаних компонентах:

– ERDF-орієнтоване фінансування, що передбачає трансформацію Державного фонду регіонального розвитку у багаторічний інвестиційний інструмент програмного типу;

– Фонд структурного переходу, як національний аналог Фонду справедливого переходу ЄС, спрямований на трансформацію депресивних та постіндустріальних регіонів;

– інтеграція через програми Interreg, що забезпечує механізми співфінансування транскордонних і міжрегіональних проєктів;

– механізми державно-приватного партнерства та гарантій, орієнтовані на залучення приватного капіталу через інструменти змішаного фінансування;

– підвищення інституційної спроможності, зокрема пріоритетне фінансування підготовки кадрів у сфері стратегічного управління та проєктного менеджменту.

Доведено, що перехід від моделі універсальних бюджетних трансфертів до системи стратегічного інвестування на основі SPI-System створює передумови для забезпечення сталого розвитку регіонів та зміцнення їх фінансової стійкості. Реалізація запропонованої моделі дозволить Державній казначейській службі України еволюціонувати від переважно технічного контролю платіжних операцій до верифікації фактичних соціально-економічних результатів, що є критично важливим у контексті європейської інтеграції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Part Three – Union Policies and Internal Actions. Title XVIII – Economic, Social and Territorial Cohesion. Article 174. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E174 (accessed: November 2025).

2. Polishchuk O., Polishchuk D., Tyutyunnyk M., Yadzhak M. Issues of Regional Development and Evaluation Problems. ArXiv, 2016. URL: https://arxiv.org/abs/1604.03864 (accessed: November 2025).

3. Стале ендогенне зростання регіонів України в умовах децентралізації : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. І. З. Сторонянської. – Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2019. – 501 с. – (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

4. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. – Oxford : *Oxford University Press*, 1987. 400 p. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf (accessed: November 2025).

5. Орловська Ю. В., Кірюхін Р. О. Методологічні засади теорії децентралізації: ретроспективний аналіз // Економічний простір. 2021. URL: https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/986 (дата звернення: жовтень 2025).

6. Institutional and regulatory readiness of Ukraine for EU Cohesion Policy: Gaps, Comparisons and Europeanization Challenges. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/397003389_INSTITUTIONAL_AND_REGULATORY_READINESS_OF_UKRAINE_FOR_EU_COHESION_POLICY_GAPS_COMPARISONS_AND_EUROPEANIZATION_CHALLENGES (accessed: November 2025).

7. von Thünen J. H. The Isolated State in Relation to Agriculture and Political Economy. *Oxford : Pergamon Press*, 1966 (orig. 1826). URL: https://d-nb.info/997090308/04 (accessed: November 2025).

8. Weber A. Theory of the Location of Industries. Chicago : University of Chicago Press, 1929. URL: https://www.jstor.org/stable/621269 (accessed: November 2025).

9. Solow R. M. A Contribution to the Theory of Economic Growth // Quarterly Journal of Economics. 1956. Vol. 70, No. 1. P. 65–94. URL: https://www.jstor.org/stable/1884513 (accessed: November 2025).

10. Romer P. M. Endogenous Technological Change // Journal of Political Economy. 1990. Vol. 98, No. 5. – P. S71–S102. URL: https://www.jstor.org/stable/2937632 (accessed: November 2025).

11. Lucas R. E. On the Mechanics of Economic Development // Journal of Monetary Economics. 1988. Vol. 22, No. 1. P. 3–42. URL: https://extranet.parisschoolofeconomics.eu/docs/darcillon-thibault/lucasmechanicseconomicgrowth.pdf (accessed: November 2025).

12. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*. 1991. Vol. 99, No. 3. P. 483–499. URL: https://www.jstor.org/stable/2937739 (accessed: November 2025).

13. Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development : adopted at the United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3–14 June 1992). New York : United Nations, 1993. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf (accessed: November 2025).

14. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York : United Nations, 2015. URL: https://sdgs.un.org/2030agenda (accessed: November 2025).

15. OECD. Regional Development Policy. Paris : OECD Publishing, 2019. URL: https://www.oecd.org/regional/regional-policy/ (accessed: November 2025).

16. Лакас В. В. Інвестиційне забезпечення сталого розвитку регіону: інституційний та децентралізаційний вимір // Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 16. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/download/4383/4418/10131 (дата звернення: жовтень 2025).

17. World Bank. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. Washington, DC : World Bank, 2020. URL: https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment/doing-business-2020 (accessed: жовтень 2025).

18. Механізми підтримки і стимулювання розвитку підприємницького сектору України в умовах війни // Академічні візії [Електронний ресурс]. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/download/1396/1268/1287 (дата звернення: жовтень 2025).

19. European Commission. Ukraine 2024 Report. Brussels, 2024. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en (accessed: November 2025).

20. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text (дата звернення: грудень 2025).

21. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення: грудень 2025).

22. Кабінет Міністрів України. Постанова від 20.08.2024 № 952 «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: грудень 2025).

23. Regulation (EU) 2024/760 of the European Parliament and of the Council establishing the Ukraine Facility. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/760/oj (accessed: November 2025).

24. Ministry for Communities, Territories and Infrastructure Development of Ukraine. Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management (DREAM). URL: https://dream.gov.ua/ (accessed: November 2025).

25. World Bank. Fiscal Decentralization and Local Finance in Ukraine. – Washington, DC : World Bank, 2020. URL: https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/fiscal-decentralization-and-local-finance-in-ukraine (accessed: November 2025).

26. Openbudget : Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: https://openbudget.gov.ua/ (дата звернення: листопад 2025).

27. Цифрова екосистема DREAM. URL: https://dream.gov.ua/ua (дата звернення: жовтень 2025).

28. Інвестиційна діяльність Вінницької громади : офіційний портал Вінницької міської ради. URL: https://www.vmr.gov.ua/investytsiina-diialnist (дата звернення: листопад 2025).

29. Інвестиційні проєкти та муніципальні облігації : Львівський інвестиційний офіс. URL: https://investinlviv.com/ (дата звернення: листопад 2026).

30. Економічний профіль та інвестиційні можливості громади : Тростянецька міська рада. URL: https://trostyanets-miskrada.gov.ua/ (дата звернення: грудень 2025).

31. Інвестиційний паспорт та підтримка бізнесу : Мукачівська міська рада. URL: https://mukachevo-rada.gov.ua/ (дата звернення: грудень 2025).

32. Енергоефективність та економічний розвиток міста : Житомирська міська рада. URL: https://zt-rada.gov.ua/ (дата звернення: грудень 2025).

33. Smart Specialization Platform : European Commission. URL: https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/ (accessed: November 2025).

34. Державна казначейська служба України : офіційний сайт. URL: https://www.treasury.gov.ua/ (дата звернення: грудень 2025).

35. Cohesion Policy 2021–2027: Finetuning the instruments : European Parliamentary Research Service. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/home (accessed: November 2025).

36. Just Transition Mechanism : European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/just-transition-fund_en (accessed: November 2025).

37. Інструмент «Ukraine Facility» : Європейська комісія. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_uk (дата звернення: грудень 2025).

38. Regional and urban policy : European Commission. URL: https://commission.europa.eu/topics/regional-and-urban-policy_en (accessed: November 2025).

39. Partnership Agreement 2021–2027 for Poland : Government of Poland. URL: https://www.gov.pl/web/funds-regional-policy/partnership-agreement-is-a-record-eur-76-billion-which-is-about-pln-350-billion-for-poland (accessed: November 2025).

40. BGK – Poland's Development Bank and EU Funds Management. URL: https://www.bgk.pl/en/ (accessed: November 2025).

41. Digital Transformation and Regional Development in Estonia : OECD. URL: https://www.oecd.org/regional/regional-policy/ (accessed: November 2025).

42. Екосистема DREAM та регіональна політика відновлення : Міністерство розвитку громад та територій України. URL: https://mindev.gov.ua (дата звернення: грудень 2025).

43. Регіональна політика : Децентралізація. URL: https://decentralization.ua/regional (дата звернення: грудень 2025).